

AMERIKA EN WIJ

- zaterdag 16 oktober 2010

EUROPA VOND DE VERENIGDE STATEN UIT

Europa en de Verenigde Staten kenden een parallelle geschiedenis. Maar bestaat daarom een westerse beschaving? Een tentoonstelling in Brussel geeft op die vraag een hooggestemd antwoord. Maar zo modern als in Europa zijn de Amerikanen nu ook weer niet. 'En nee, Obama is niet de president van het Verenigde Westen. Hij geeft voorrang aan de vitale belangen van de VS.'

'Barak Obama wil niet de president van het Verenigde Westen zijn,' zegt Rik Coolsaet, die internationale politiek doceert aan de Gentse universiteit. 'Hij is wel president van de Verenigde Staten. Dat is hij om louter pragmatische redenen, omwille van de vitale Amerikaanse belangen.'

Tot zo ver de bijzondere transatlantische band tussen de VS en Europa. Het valt dus nog te bezien of de makers van de tentoonstelling *Amerika, dit is ook onze geschiedenis!* wel gelijk hebben, als ze suggereren dat 'Europa en Amerika in alles elkaars belangrijkste partner' zijn – en dat ook altijd zijn geweest.

Ze zien dat als een uitloper van de parallelle geschiedenis van de VS en Europa gedurende ruim drie eeuwen. Die transatlantische relatie en de wisseling van accenten daarin is wat de tentoonstelling in de verf zet, met als onuitgesproken vraag hoe die in de toekomst zal evolueren.

Aan de basis daarvan lag, in de achttiende eeuw, een intense uitwisseling van ideeën, tussen Amerikaanse en vooral Franse denkers. De Europese ideeën gaven mee vorm aan de Amerikaanse onafhankelijkheid van 1776, een ervaring die terugreisde naar Europa, als inspiratiebron voor de Franse revolutie. Dat gold overigens net zo goed voor de meer conservatieve Brabantse revolutie van 1789 en de daaruit gegroeide 'Belgische republiek' van het jaar daarop.

En de Franse revolutie kaatste meteen terug de oceaan over, naar Haïti, waar Toussaint Louverture ook vrijheid en gelijkheid voor de zwarte slaven eiste. Uit die slavenopstand ontstond in 1804 een onafhankelijke republiek, de tweede van het Amerikaanse continent.

Retabel

Ondertussen bleken in Frankrijk vrijheid en gelijkheid niet altijd in gelijke mate te realiseren. Daarom ging Alexis de Tocqueville, een van de zeldzame Franse edelen die de revolutie als onontkoombaar had geaccepteerd, in de Nieuwe Wereld kijken hoe dat dan werkt, de democratie. Was Amerika een uitvinding van Europa, de Tocqueville kon er nu bezichtigen hoe de toekomst van Europa eruit zou zien.

De bezoeker aan de tentoonstelling krijgt deze uitwisseling van ideeën visueel geserveerd in de 'hal van de Verlichting', die langs een rij beelden van Verlichtingsfilosofen uitloopt op een 'retabel'. Daarin wordt een beeld van de Vrijheidsklok van Philadelphia geflankeerd door de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring en de Franse Verklaring van de Rechten van de Mens.

Dat met opzet religieus vormgegeven tafereel tekent de hooggestemde toon van de tentoonstelling. Hebben Europa en de VS dan beide getimmerd aan een gemeenschappelijke, door Verlichtingsidealen gedragen westerse beschaving? Nochtans zijn de eerste bronnen van de

Amerikaanse onafhankelijkheid nu ook weer niet zo modern, in de historische betekenis van dat woord.

De Amerikaanse revolutie putte haar eerste inspiratie uit de Akte van Verlatinghe van 1581, waarmee de Nederlanden hun vertrouwen in en horigheid tegenover hun heerser, de Spaanse Habsburger Filips II, opzegden. Met de Verlichting of de democratie had die tekst niet veel te maken, wel met het verzet van traditionele lokale machten die hun privileges wilden vrijwaren tegenover de groeiende macht van het centrale bestuur.

Allicht als verre uitloper daarvan koesteren veel Amerikanen nog altijd een grondig, in Europese ogen erg bevreemdend en premodern aandoend wantrouwen tegenover 'Washington', de centrale staat. Wat Europeanen tot de essentiële taken van de staat rekenen, zoals onderwijs of armenzorg, laten Amerikanen graag over aan het lokale en het privé-initiatief.

Als president Obama een elementaire sociale zekerheid wil invoeren, is dat voor de bloeiende, uiterst conservatieve *Tea Party*-beweging, waarvan de naam niet toevallig verwijst naar het begin van de Amerikaanse opstand, voldoende om hem als socialist te verketteren.

Oproerkraaiers

Een andere inspiratiebron voor hun opstand tegen Engeland vonden de Amerikaanse kolonisten van de late achttiende eeuw in de toen nog hooggeprezen klassieke oudheid. Zo haalden ze bij de Romeinen het nu in Europese ogen erg problematische recht om wapens te dragen, wat een gewerenclub, de *National Rifle Association*, tot een invloedrijke politieke lobby heeft gemaakt.

Het beroep op de Klassieken had een niet te onderschatten voordeel. De opstandige kolonisten konden zo tonen dat ze niet zomaar gevaarlijke nieuwlichters of een bende ordinaire oproerkraaiers waren. Die fascinatie voor de oudheid is nu nog altijd te zien in de architectuur van het officiële Washington, met zijn neoklassieke gebouwen vol marmer, hallen, imposante trappartijen, koepels, zuilen en frontons.

Suggereert de tentoonstelling dat de verhouding tussen de VS en Europa vooral berust op gemeenschappelijke waarden, de aard ervan is toch vooral geopolitiek en commercieel ingekleurd. En vervolgens ook militair, met de betrokkenheid van de VS in beide wereldoorlogen, na een eeuw van isolationisme.

In de Eerste Wereldoorlog probeerden de Amerikanen nog een ideële invloed uit te oefenen, met de zogeheten Veertien Punten van president Woodrow Wilson, met ideeën over zelfbeschikking of vrije scheepvaart. Maar na de Tweede Wereldoorlog trekken de Amerikanen, anders dan in 1918, niet meer weg als de militaire strijd voorbij is.

Dan wordt West-Europa, een volle Koude Oorlog lang, hun bruggenhoofd tegen het communisme. Zoals ze tegenover de Sovjet-dreiging hun immense wapenarsenaal stellen, zo binden ze hun Europese bondgenoten aan deze kant van de Muur aan zich met de *soft power* van hun consumptie- en amusementscultuur, die de Sovjet-Unie nooit zou kunnen evenaren. Hollywood zou ook de Europese verbeeldingswereld gaan beheersen.

Wat is op dat moment nog de betekenis van Europa? Symbolisch daarvoor is wat de Belgische minister van Buitenlandse Zaken Paul-Henri Spaak uitriep toen hij in de krant de iconische beelden onder ogen kreeg van de eerste ontmoeting tussen Amerikaanse en Sovjet-soldaten aan de Elbe in Thorgau op 25 april 1945, bij het einde van de strijd tegen nazi-Duitsland: 'Er staat geen enkele Europeaan op die foto's!'

'De Koude Oorlog was een schaakspel,' zegt Elie Barnavi, een gewezen ambassadeur van Israël in Parijs, die de tentoonstelling opbouwde. 'Maar er waren maar twee schaakspelers, de VS en de

Sovjetunie. De andere landen waren slechts pionnen.' Die wereld verschilt hemelsbreed van de multipolaire wereld van vandaag.

'Obama is de eerste post-Europese president,' aldus Barnavi. 'Maar hoewel hij de blik veeleer op Azië dan op Europa richt, toch blijven Europa en de VS natuurlijke bondgenoten. Maar er is een inspanning nodig: eerst moet Europa echt bestaan.'

Rik Coolsaet stelt de verhoudingen scherper. 'De idee van een Amerikaans-Europese waardegemeenschap is niet nieuw,' zegt hij. 'Dick Cheney, de vicepresident van George Bush, had het in dat verband over een "bond van democratieën". De bedoeling was om de meningsverschillen tussen Europa en de VS over de oorlog in Irak weg te pampieren en een nieuwe alliantie te vormen zoals indertijd tegen de Sovjet-Unie, maar nu gericht tegen China en andere opkomende landen.'

'Voor Obama is dat geen discussiepunt meer,' zegt Coolsaet. Al ligt daar een ironie. In peilingen bij Europeanen maakte de populariteit de Amerikaanse president een sprong toen Obama aan de macht kwam. Tegelijk dachten de Europeanen ook veel positiever over het Amerikaanse leiderschap in de wereld.

Coolsaet gelooft niet dat bijvoorbeeld Obama's plannen voor de hervorming van de sociale zekerheid in eigen land erop wijzen dat de Europese invloed in de VS toeneemt. 'Dat dient veel meer om de president en de Democratische partij te profileren tegenover de Republikeinen,' zegt hij.

NOSTALGIE

'Als Europa internationaal meer gehoor en respect wil krijgen,' aldus Coolsaet, 'moet het zijn interne gekwebbel overstijgen en geloofwaardig met één stem spreken. Dat geldt zowel tegenover de VS als tegenover China of Rusland. Er is zeker geen sprake van een geprivilegieerde relatie met Washington, wat op de milieuconferentie in Kopenhagen bleek toen Obama apart met de Chinezen ging onderhandelen.'

'Ik heb ook onthouden dat de nieuwe Britse premier David Cameron in een interview zei dat zelfs de *special relationship* tussen Groot-Brittannië en de VS zijn beste tijd heeft gehad.'

En dan is er nog deze paradox. Coolsaet: 'Je hebt de nostalgie van Tony Blair of José Maria Aznar, de ex-premiers van Groot-Brittannië en Spanje, over gedeelde waarden en belangen met de VS. Daarnaast staat het pragmatisme van Guy Verhofstadt of Louis Michel, die voorrang geven aan het affirmeren van de eigen, Europese autonomie. Welnu, het is alleen die laatste attitude die respect zal afdwingen in Washington; de Amerikanen kunnen dan niet anders.'

De tentoonstelling 'Amerika, dit is ook onze geschiedenis!' loopt tot 9 mei 2011 in Tour & Taxis, Havenlaan 86c, Brussel (weekdagen: 9-17u; weekends, feestdagen en tijdens schoolvakanties: 10-19u).

Marc Reynebeau